

А. М. ВОІНАВА, А. М. ПАЛУЯН

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

НАМІНАЦЫІ ВЯСЕЛЬНАГА АБРАДУ Ў ГАВОРКАХ ЛЕЛЬЧЫЦКАГА РАЁНА

В статье рассматривается лексика свадебного обряда, зафиксированная в Лельчицком районе. Проведена подробная семантическая классификация лексики, даётся генетическая характеристика обрядовых номинаций, рассматриваются типы структурно-семантической мотивации. В работе используется иллюстрационный материал свадебного обряда, собранный во время фольклорных экспедиций по Лельчицкому региону.

Актуальнасць вывучэння мовы фальклору вызначаецца тым, што традыцыйная вусная народная творчасць звязана не толькі з навакольнай рэчаіснасцю, але і з яе ідэалізаваным вобразам, рытуалам, з сістэмай сімвалаў і народных уяўленняў. У народнай гаворцы фарміруецца свая сістэма паняццяў і значэнняў слова, якія часта не супадаюць з колам значэнняў літаратурнай мовы.

Аб'ектам вывучэння фальклорнай лексікі намі абраны Лельчыцкі рэгіён, геаграфічнае размяшчэнне якога (на стыку некалькіх дыялектных груп) абумовіла багацце і разнастайнасць яго гаворкі, якая займае берагавое становішча ў палескай групе беларускіх дыялектаў.

Вывучэнню моўнага ландшафту Лельчыцкага і суседніх раёнаў прысвечана не адна праца як айчынных, так і замежных спецыялістаў. У гэтым плане дастаткова прыгадаць такія буйныя праекты, як «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы» (1963), «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак» у 5 тамах (1993 – 1998), «Лексичный атлас правобережного Полісся» М. В. Ніканчука (1994), выданне «Лексіка гаворак Беларускага Прыпяцкага Палесся: атлас, слоўнік» (2008), у якіх знайшлі адлюстраванне шматлікія адметнасці мясцовых гаворак. Разам з тым лакальная моўная сістэма не застаецца нязменнай, яна ўвесь час развіваецца і зазнае тыя або іншыя ўплывы. Па гэтай прычыне праверка наяўных звестак для выяўлення таго новага, што з'явілася ў гаворках за апошнія дзесяцігоддзі, была і будзе адной з прыярытэтных задач для даследчыкаў.

Гаворкі жыхароў Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці адносяцца да паўднёва-заходняга дыялекту беларускай мовы і мазырскай групы гаворак у яго складзе. Сярод характэрных моўных асаблівасцей рэгіёна даследчыкамі вылучаюцца наступныя: вымаўленне [о] на месцы [а] (*вада́, коро́ва* замест *вада́, каро́ва*), вымаўленне [у] на месцы [ы] (*му, ву́ніў* замест *мы, вы́ніў*), ужыванне *-са* ў зваротных дзеясловах (*мы́ўса, нае́ўса* замест *мыўся, наеўся*), выкарыстанне асобных слоў, не ўласцівых беларускай літаратурнай мове (напрыклад, *нябо́га* ‘пляменніца’, *чо́баты* ‘боты’) і інш.

Важным кампанентам у агульнай моўнай сістэме фальклору з'яўляецца мова абраду, якая выконвае розныя функцыі. Так, абрадавая апісальная лексіка, функцыянуючы ў асноўным у сітуацыях апісання абрадаў, выконвае не толькі камунікатыўнае і нацыянальна-культурнае прызначэнне, але і служыць назапашванню і захаванню нацыянальна-культурнага вопыту.

Абрады выконвалі ролю гістарычнай памяці, увасаблялі народнае светаразуменне, псіхалогію і практычную мудрасць і былі прасякнуты сімваламі, уяўленнямі, рытуальнымі і магічнымі дзеяннямі. Найбольш складаны комплекс абрадаў і звычаяў, якія адлюстроўваюць светапоглядныя і сацыяльныя нормы, этнічныя і эстэтычныя ўяўленні,

звязаны са сферай сямейна-шлюбных адносін, якія дзейнічаюць у носьбітаў культуры ў пэўны момант гістарычнага развіцця. У сямейна-абрадавай лексіцы найбольш колькаснай з’яўляецца лексіка вясельнага абраду як аднаго з самых важных комплексаў сямейнай абраднасці. Даследчыкі этнаграфіі параўноўваюць усходнеславянскае вяселле нават не са спектаклем з вялікай колькасцю дзеючых асоб, а з “вясельнай містэрыяй”, з шэрагам містычных дзеянняў, аб’яднаных у адно цэлае [1].

У складзе вясельнай лексікі вылучаюцца наступныя тэматычныя групы. У такую групу мы ўключаем лексемы розных часцін мовы, якія аб’яднаны агульнасцю паняццёвай сферы і разнастайнасцю лінгвістычных адносін паміж яе элементамі.

1. Найменні вясельнага абраду і яго складовых частак. Дадзеная лексіка-семантычная група адлюстроўвае працэсуальны бок шлюбнага рытуалу і прадстаўлена як дзеясловамі (сватаць, вянчацца), так і назоўнікамі, найчасцей аддзеяслоўнымі (змовіны, заручыны): **сватанне, ісці ў сваты:** *У сватанне бяруць дзевак, дзядьку, цётку, хросных бацьку і матку, харошага суседа* [2, с. 315]; **вяселле:** *Тут дагаворваюцца, калі будзе вяселле* [2, с. 294]; **свадзьба:** *Потым назначаюць дзень свадзьбы* [2, с. 301]; **заручыны:** *Малады з маладой ідуць запрашаць на заручыны тых людзей, што будуць на вяселлі* [2, с. 301]; **бяседа:** *Усе госці садзіліся за сталы – збіраліся на бяседу. Эта ўжэ последні дзень вяселля* [2, с. 324]. Калі бацькі і іх дачка згаджаліся на шлюб, то адбываліся **запоіны:** *Заўтра ў хаце маладой збіраюцца дзяўчаты, суседзі, багата людзей. Сядваюць за сталы, п’юць, ядзяць – запоіны* [2, с. 315], калі дзяўчына была супраць, то *выкочвае жаніху гарбузу* [2, с. 308].

Этымалогія наймення **вяселле** выразна звязваецца з прыметнікам **вясёлы** і яскрава матывуецца адпаведным характарам і абраду, і яго ўдзельнікаў, і іх паводзін падчас абраду. У. Даль лексему **веселіе** (**веселье, весельство**) фіксуе з асноўнай семантыкай ‘радасць, задавальненне, пацеха’ і ў значэнні ‘**свадьба и празднество сватебное**’ з паметамі *старое і паўднёвае* [3, т. 1, с. 186]. А слова **свадьба** расійскі лінгвіст узводзіць да дзеясловаў **свадить, сводить і сватать:** **Свадьба** ‘**обручение, совершение брака, женитьба і замужество, повенчанье, со всеми брачными обрядами и пирушками**’ [3, т. 4, с. 145].

Вядомы на тэрыторыі даследуемага рэгіёна абрадавыя дзеянні, якія маюць складаную назву: **завіваць нявесту, завіванне маладой:** *Яе завіваюць хросная маці нявесты і жаніха* [2, с. 310]; *Ёк ужэ трэба завіваць маладу, то малады берэ тарэлку і ложыць грошы* [2, с. 299]; **торг за ёлку,** звязаны з жаніхом і яго роднымі, якія павінны былі выкупіць ёлку – маладую: *Ёлку ўкрашаюць цвятамі і трыма маленькімі свечкамі зверху* [2, с. 294]; **суканне свечак** – адначасова ў хаце маладога і маладой самі з воску вырабляюць свечкі: *Пакуль каравай пячэцца, робяць з воску свечку і ўвесь час спяваюць* [2, с. 302]; **зборная субота:** *Да мінецца табе роскаш наша, Суботняе ізмуваньейко, Нідзельнае прыбіраньейко. В суботу ізмувалася* [2, с. 294].

У суботу перад вяселлем адбываецца абрад выпечкі караваю – **каравай някуць:** *А каравай пеклі самі з мукі вышшаго сорта* [2, с. 300]. У некаторых вёсках каравай пеклі ў дзень вяселля. Пасля выпечкі **каравай упрыгожваюць** кветачкамі, лісцікамі з цеста, рознымі цацкамі: *Каравай родзяць шышачкамі, кветачкамі з цеста* [2, с. 302]. Дзялілі каравай трое мужчын: хросны жаніха, нявесты і старшы сват [2, с. 309]. Падчас вяселля маладыя **склікаюць на каравай:** *Гукаюць на каравай бацько і маці, брат, хросныя, далей ад старэйшых* [2, с. 310].

Адным з жартаўлівых абрадавых момантаў вяселля было **выкраданне нявесты:** *Дружкі выкрадаюць нявесту, каб узяць выкуп* (Лельчыцы). А нявесту так проста не аддаюць, яе трэба выкупіць – адбываецца **выкуп, торг, таргі:** *Сваты таргуюцца, павінны даць дзеньгамі выкуп* [2, с. 316].

Грамадзянскае ўзаконьванне шлюбу называлася **роспіс:** *Пасля роспісу ідуць у цэркаў* [2, с. 310], царкоўнае – **вянчанне, вянец:** *У цэркві нявеста і жаніх становяцца на рушнік, калі іх вянчаюць* [2, с. 310]; *Дзяўчыну да вянца падводзіць дружок* [2, с. 315].

2. Найменні ўдзельнікаў вясельнага абрада. У цэнтры паняццёвага поля знаходзіцца спецыфічныя абрадавыя намінацыі, якія называюць удзельнікаў вяселля. Зафіксаваныя лексемы з’яўляюцца як агульнаўжывальнымі, так і характэрнымі менавіта для дадзенага рэгіёна. Першую групу складаюць асобы, якім належыць вядучая роля ў арганізацыі вяселля: **малады, маладая, молоды, молодая, маладыя, нявеста, жаніх**: *Прыежджаюць сваты і малады до двора молодой* [2, с. 297]; *3 жаніховага боку павінны аддаць гарэлку гасцям нявесты* [2, с. 301]; **дружкі, закасянкі** ‘сяброўкі нявесты’: *Дружкі невесты ідуць у лес па ёлку* [2, с. 294]; *Маладая бярэ з сабой трох закасянак (дзевак)* [2, с. 316]; **маршалак** ‘сябар з боку жаніха’: *Потом ужэ молоды з маршалкамі пудходзіць да стала, і маршалкі пачынаюць скупаць дружок* [2, с. 297]; **баярын, дружка**: *Спяваюць песні аб баярах (дружках маладога)* [2, с. 316].

На вяселлі абавязковымі гасцямі, безумоўна, станавіліся **сваты, бацькі, маці хросная, хросны бацька, хросныя, музыкі**: *Сваты прыходзяць часоў у 12 ночы* [2, с. 301]; *Хросныя маці нясуць дзве іконы, хросныя бацькі – два хлеба* [2, с. 310]; *Цешча і свахі спеваюць песню* [2, с. 297]; *Маці молодой перавязвае сватоў ручнікамі* [2, с. 313].

На перыферыі поля дадзенай лексіка-тэматычнай групы размяшчаюцца словы, якія называюць удзельнікаў абрадаў як другасных, прысутнасць якіх была пажаданая: **коровайніцы** – жанчыны, якія выпякалі каравай: *Месяць коровай коровайніцы, калі людзі ўжэ ідуць на вяселле (Лельчыцы)*; **баяры** – госці жаніха: *Спяваюць песні аб баярах (дружках жаніха)* [2, с. 316]; **князёк**: *Ужэ молоды плоціць грошы князьку і купляе сабе место каля маладае, а князёк вуходзіць* [2, с. 298]; **прыданне, прыданок**, – госці маладой: *Людзей з боку дзеўкі называюць прыданымі* [2, с. 310]; **закосянкі**: *Разам з ёй едуць закосянкі, жанчыны, якія ў хаце жаніха развешваюць прыданне маладой* [2, с. 310]; **свяцілка** – дзеўка, якая дзяржала свечку [2, с. 322]; Аднак гэтыя ўдзельнікі не аказвалі прынцыповы ўплыў у выкананні абрадаў, іх функцыі часта вар’іраваліся.

Абавязковымі асобамі на вяселлі ў Лельчыцкім раёне былі **падстаўная нявеста**: *Радня са стараны маладой нявесту хавае і паказвае падстаўную* [2, с. 308]; **цыгане**: *Пасля гуляючыя ўбіраюцца ў цыган. Мужчыны адзяваюцца як жанчыны, а жанчыны – як мужчыны* [2, с. 318].

3. Найменні прадметаў, якія выкарыстоўваюцца ў вясельным абрадзе. У дадзенай групе прадстаўлена лексіка, якая ў абрадавай сітуацыі набывала сімвалічны сэнс. У цэнтры паняццёвага поля размяшчаюцца найменні, якія выкарыстоўваюцца толькі ў вясельным абрадзе: **каравай**, у якім пераплятаюцца мужчынскі і жаночы пачатак і які з’яўляецца сімвалам шчаслівага лёсу: *Потом улевалі на каравай шышкі і смазвалі каравай постным маслам і жаўткам, шчоб блішчаў* [2, с. 300]; **прыданое, прыданне**: *Молодую трэба забраць разам з прыданнем, але спачасту прыданое трэба выкупіць* [2, с. 310]; **фата, вянок, венок**: *Пасля дзяльбы каравая знімаюць фату з нявесты* [2, с. 302]; *Вянка надзявалі і паставілі яе сярод хаты* [2, с. 306]; **кольца**: *Маладым надзяваюць кольца* [2, с. 331]; **каснік**: *Чапляюць да венка каснікі* [2, с. 294]; **платок**: *Малады падносіць чарку маладой і обезацельна на белам платку* [2, с. 294].

На перыферыі поля размяшчаецца лексіка, якая абазначае прадметы, якія маглі выкарыстоўвацца і ў іншых рытуалах і абрадах, у паўсядзённым жыцці: **ікона**: *Хросныя маці нясуць дзве іконы* [2, с. 310], **ручнік, рушнік**, які выступаў сімвалам злучэння і згоды: *У цэркві нявеста і жаніх становяцца на рушнік, калі іх вячаюць* [2, с. 310]; **парог**: *Пасля вячання гэты рушнік нявеста павінна была нагой працягнуць да парога, каб дзеўкі замуж шлі* [2, с. 310]; **падарункі, падаркі**: *Сваха нясе падарункі нявесце* [2, с. 309]; *Назаўтра маці нявесты збірае два куцы падаркаў* [2, с. 302]; **зерне, жыто, хлеб-соль, канфеты, мёд**: *Бацькі абсыпаюць маладых жытам, каб добра жылося, і просяць да хаты* [2, с. 317]; *І малада з парога пачынае сеяць жыто* [2, с. 300]; *Яны нясуць з сабой хлеб з соллю на ручніку* [2, с. 308];

кветачкі, лента, хустка: *Робяць кожнаму дружску жаніха па кветачцы* [2, с. 308]; *На галаву нявесты завязваюць дзве хусткі: чырвоную і белую* [2, с. 309]; *З боку нявесты родныя вяжуць сватам ручнікі і хусткі* [2, с. 308]; *Знімаюць з маладой вянок з фатою і надзяюць ёй на галаву хустку* [2, с. 309].

Сімвалам багатага жыцця выступаў **кажух:** *Маладых содзяць на вывернуты кажух, перад імі абавязкова павінна стаяць масла, мёд, кветкі* [2, с. 309]; *Іх сустракае маці маладога ў кажусе, вывернутым шэрсцю ўверх* [2, с. 297]. Сакральным зместам напоўнены такія прадметы, як **дзяжа, дзежка, падушка:** *Потом вуносіць свекруха дзежку і засцілае надзежніцаю* [2, с. 300]; *Калі яна дзеўка – то павінна сесці на дзежку, як не – то прама ў хату ідзе* [2, с. 300]; *На воз, на каторым маладыя паедуць дадому, клалі падушкі* [2, с. 310].

Асаблівасцю вясельнага абраду ў Лельчыцкім раёне было ўпрыгожанне і выкуп ёлкі, якая сімвалізавала нявесту: *А свадзебнэ дрэўцэ була ёлка. Нараджаюць усякімі кветкамі, каторыя самі робяць* [2, с. 300]; *Адаюць грошы, купляюць ёлку – маладую* [2, с. 302].

Функцыю абярэгу выконвала **голка:** *У адзенне маладога ўтыркаюць голкі (гэта ад дурнога вока)* [2, с. 301]. Інтэгральнай прыкметай, якая аб'ядноўвае ўсе лексемы гэтай групы, выступае выкарыстанне іх у тэксце вясельнага абраду [4].

Абрадавае значэнне мела і лексема **стол, лава, услон,** якая выкарыстоўвалася як сімвал згоды, злучэння: сесці за стол 'пагадзіцца'. Паказальна тое, што абрад застолля завяршае кожны этап вясельнага абрада: *Хросны бацька выймае торбу (там хлеб і гарэлка). Усё кладзе на стол* [2, с. 301]; *Цяпер вядуць маладую за стол* [2, с. 317]; *Маладых абводзяць тры разы вакол стала* [2, с. 310]. Аднак неабходна адзначыць, што стол адначасова выступае і сімвалам мяжы: сталом перагароджваюць дарогу да нявесты: *Выносяць лаву (услон) на вуліцу, якой перагароджваюць дарогу* [2, с. 309].

Народныя святы і абрады з'яўляюцца праяўленнем традыцыйнай культуры беларусаў, таму ў генетычных адносінах амаль уся лексіка належыць да агульнаславянскага лексічнага фонду. Гэта такія лексемы, як *вяселле, сватанне, каравай, вянок, заручыны, маладыя* і інш. [5]. Большасць найменняў, звязаных з даследуемай тэматыкай, з'яўляюцца матываванымі. Матываванасць слова – гэта суаднесенасць вытворнага слова з тым, ад якога яно ўтворана, пры якой сэнс і структура першага слова могуць быць растлумачаны шляхам звароту да сэнсу слова, ад якога ўтворана. Даследчыкі па фармальным крытэрыі вылучаюць фанетычную, марфалагічную, семантычную матываванасці. Фанетычная матываванасць рэалізуе ацэначныя патэнцыі таго, хто абазначае прадмет ці з'яву. Астатнія віды матываванасці зводзяцца да асноўнага – семантычнай матываванасці, якая можа быць ці не можа быць выражана марфалагічна [6, с. 24].

У аснове канцэпцыі матываванасці слова ляжыць уяўленне пра безумоўны прыярытэт свядомага над бессвядомым у маўленчай і моватворчай дзейнасці. У. У. Лявіцкі адзначае, што матываванае слова аказваецца больш жыццяздольным, чым нематываванае. Слова, матываванае фанетычна і семантычна, з'яўляецца больш устойлівым, чым тое, што матывавана толькі адным са спосабаў. Пры гэтым, матываванае слова часта выцягвае нематываванае [6, с. 24].

Самым пашыраным тыпам матывацыі найменняў, звязаных з вясельным абрадам, з'яўляецца намінацыя паводле працэсуальнай прыкметы. Лексічным матыватарам такіх найменняў з'яўляюцца назвы разнастайнага дзеяння. Вялікая колькасць зафіксаваных з'яўляюцца суфіксальнымі ўтварэннямі: *сватанне, заручыны, выкуп, торг, пасад, запойны, свяцілка, змовіны*. Некаторыя найменні з'яўляюцца субстантываванымі назвамі: *хросны, малады, маладая, вясельныя, прыданыя*.

Зафіксаваны на тэрыторыі Лельчыцкага рэгіёна і складаныя назвы: прыметнік + назоўнік: *дзявочы вечар, белае плацце, зборная субота*; назоўнік + назоўнік: *злучэнне маладых, суканне свечак; завіванне маладой; дзеяслоў + назоўнік: дзяліць каравай, саджаць каравай, выкупіць нявесту, гуляць куру*.

У вясельным абрадзе даследуемага раёна захавалася шмат народных песень, у якіх фіксуюцца самыя разнастайныя экспрэсіўныя абрадавыя назвы. Асаблівасцю эмацыянальна-экспрэсіўнай лексікі з'яўляецца тое, што эмацыянальная афарбоўка накладаецца на лексічнае значэнне слова, але не зводзіцца да яго: дэнататыўнае значэнне слова ўскладняецца канататыўным. Такія лексемы, акрамя намінатыўнай, маюць яшчэ і экспрэсіўную функцыю, якая робіць іх адметнымі, выразнымі ў лексічнай сістэме народна-дыялектнай мовы. Дадатковыя сэнсавыя кампаненты, уключаныя ў семантычную структуру слова, дазваляюць перадаць такія эмацыянальна-ацэначныя адносіны суб'екта да прадмета, як ласкальнасць, іронія, кпіны. У складзе такой лексікі можна вылучыць слова-вобраз і слова-энергему. Калі мэта адрасанта – выражэнне адносінаў, пачуццяў, то функцыя слоўнага знака – паэтычная, якая рэалізуецца ў вербальных паэтычных формах, перш за ўсё ў песнях, і выклікае слова-вобраз. Для рэалізацыі валюнтатыўных намераў выкарыстоўваецца знак з дамінуючай магічнай функцыяй, прызначаны для перадачы валявога імпульсу. З іх вылучаюць слова-энергему.

У складзе эмацыянальнай лексікі можна выдзеліць наступныя групы:

1. Словы з яркім канататыўным значэннем, якія ўтрымліваюць ацэнку фактаў, з'яў, прыкмет, што даюць адназначную характарыстыку. Асноўным зместам такіх слоў з'яўляецца выражэнне пачуццяў, эмоцый у адносінах да рэчаіснасці: *Ек по красной дзеўцы* [2, с. 298]; *Ой, ты сват **хорошы*** [2, с. 302]; *Ды помуй свое **рыло*** [2, с. 302]; *Дорую **шчасця** й долі, і век ваш доўгі* [2, с. 303]; *Што б була между вами **любоў*** [2, с. 304]; *У наша-га свата **хорошая хата*** [2, с. 311].

2. Мнагазначныя словы, нейтральныя ў асноўным значэнні, якія атрымліваюць якасна-эмацыянальнае адценне пры пераносным ужыванні: *А, браточкі мае, **сакалочкі*** [2, с. 322]; *Вон, **сорокі** ('дзяўчаты'), с хаты, Годзі вам **шчэбетаці*** [2, с. 298].

3. Словы з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі, якія перадаюць розныя адценні пачуццяў. Такія адценні значэння могуць выражацца ўнутраным зместам моўных адзінак, з'яўляюцца імпліцытнымі – выражаюцца праз знешнія, фармальныя паказчыкі (суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі).

Выключным багаццем экспрэсіўных адценняў вылучаецца лексіка са значэннем асобы, шырока прадстаўленая ў вясельна-абрадавых песнях: *Май свёкра за **бацюхна**, све-крухну за **матухну**, Дзеве́рка за **брацейка**, Трыжды завіцу за **сестрыцу*** [2, с. 296]; *Су-стрэнь свайго **чада*** [2, с. 321]; *Одну возьмем за **бабочку**, А другую возьмем за **кумочку*** [2, с. 298]; *Свайго **татачку** просіць* [2, с. 297]; ***Сестрыца** прынелася* [2, с. 299]; *Ты **таварышка** наша* [2, с. 294]; *Да **суседочак** просіць* [2, с. 305]; *Водступі́сеся, **дзевочкі*** [2, с. 307]; *Бо я ўпаду свайёй **мамочцы** на ножкі* [2, с. 312]; *Меншы **браточак**, адчыняй ва-роты да канца* [2, с. 343].

Памяншальна-ласкальныя суфіксы назоўнікаў, што сустракаюцца ў вясельных песнях, у сваёй большасці не звязаны з памяншэннем прадмета (конік не маленькі конь), а з выражэннем адносінаў павелічальнасці, ласкальнасці або ў некаторых момантах суму па родных людзях. Так, суфіксы -еньк-, -оньк-, -аньк-, -іньк-, -ельк- выяўляюць станоўчыя адносіны да аб'екта, маюць значэнне яркай эмацыянальнасці і размоўнай экспрэсіўнасці: *Ты **кленова** да **лісцёненька*** [2, с. 295]; *З **левай ручэнькі** **персня** зняў* [2, с. 295]; *У **белэ лічэнько** **поцалаваў*** [2, с. 295]; *Мою **косоньку** **сцерла*** [2, с. 299]; *Штоб **песеньку** **начала*** [2, с. 303]; ***Вершок** **вішэнькі** **зломала*** [2, с. 299]; ***ножкі** **белыя-беленькія*** [2, с. 312]; ***сівая** **зеўзюленька*** [2, с. 312].

Такія ж адносіны выражаюцца з дапамогай суфіксаў -ік-: *На **возік** **седала*** [2, с. 299]; ***Вася** **коніка** **сядлаіць*** [2, с. 320];

-**к-, -ц-**: ***Надзела** **цешча** **аўчынку*** [2, с. 297]; ***Слёзкам** **аблілася*** [2, с. 299]; ***А зяць** **узяў, ша-почку** **зняў*** [2, с. 299]; ***Прыдзі** **к** **окенцу**, **погледзі*** [2, с. 296]; ***Мар'ечка** ў **косках** **седзіць*** [2, с. 28];

-**ак-, -ок-, -ёк-**: *Да **суседочак** **просіць*** [2, с. 304]; ***Як** **надзенуць** **мне** **вяночка*** [2, с. 316];

-ачк-, -очк-, -ечк-, -ейк-: Там семейка гонорыстая [2, с. 295]; Праз окенечко руку даў [2, с. 295]; Шчэй тому, што у куточку, Шчо йграе ў скрыпочку [2, с. 295]; Дзве кветочки ізняці [2, с. 297]; Чэрэпчкі збіралі [2, с. 295];

-чык: Ці не везе гасцінчыка, Чырвоного да васільчыка [2, с. 300];

-іц-: Трыжды завічу за сестрыцу [2, с. 296]; Дарую маладым цяліцу [2, с. 297]. У назоўнікаў з адзначанымі суфіксамі праяўляецца ўзмоцненая ступень ласкальнасці, мяккасці, добрых адносін.

Шмат у вясельных песнях сталых, устойлівых эпітэтаў: Пад эту гору крутую [2, с. 320]; цёмны лес, цёмны бор [2, с. 322]; бедная сірота [2, с. 312]; сыра земля [2, с. 312]; [2, с. 334]; белая бяроза [2, с. 321]; дзявоцкая краса [2, с. 300]; ножскі белыя [2, с. 306]; красной дзеўцы [2, с. 298];

метафар: Ці стогне дарога [2, с. 334]; Наша ёлачка ...дарогаю ішла – звінела [2, с. 302]; Да каціса соўнейко, да по небу нізенько [2, с. 296]; Наша печ рагоча, короваю хоча [2, с. 305]; Да казаў нам зайчык [2, с. 311];

параўнанні Яго дзеткі, як кветкі, Яго жонка, як зорка [2, с. 316]; Дэй укусіла, ек та гадзіна [2, с. 299]; Віса хмель кала тычачкі, як жанкі кала свечачкі [2, с. 315]; Старша дружка, ек стужка [2, с. 298]; Тонкую, як буліна, чырвоную, ек каліна [2, с. 300].

Часта ў складзе вясельнай лексікі выяўляюцца прыметнікі і радзей прыслоўі з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі. У шырокім спектры чалавечых пачуццяў – захапленне, замілаванне, цікавасць і пад., якія праяўляюцца ў адносінах да асобы ці прадмета, якія надзелены гэтай прыкметай і выражаюцца прыметнікам з памяншальным значэннем, немагчыма вылучыць адзінага сэнсавага кампанента, які можна было б адназначна прыпісаць суфіксу. Можна толькі канстатаваць, што такія прыметнікі ці прыслоўі адназначна выражаюць узмацняльна-станоўчыя адносіны: Нізенько поклоніўся [2, с. 299]; А нам тут добрэсенько, На столах поўнесенько [2, с. 311]; Каб жа мне за колечко добренькое [2, с. 312]; Позно спаць, познюсенько, да побудзіці мене ранесенька [2, с. 314]; Да по небу нізенько [2, с. 296];

Суфіксы -j- (-j-э, -j-о) акцэнтуюць увагу на зборнасці: **свацце:** Свацце ідуць прыгладаць да хаты [2, с. 297]; **зелье:** Ой, на хаце зелье [2, с. 298].

У народных песнях Лельчыцкага раёна адлюстравана вымаўленне [i] на месцы літаратурнага [э або а]: выйдзі са свічамі; мы звінчалі [2, с. 321]; адсутнасць акання, якання: окенечко [2, с. 295]; йграе ў скрыпочку [2, с. 295]; кветочки [2, с. 297]. Сустракаюцца ў традыцыйных фальклорных радзінных песнях і клічныя формы назоўнікаў: А, коня ж ты мой, вараной [2, с. 330]; Ой, баце, баце, ожэні мене [2, с. 301]; А ву, свахо, бойцес бога [2, с. 303]; ты, сватко, хороша [2, с. 315]; уласна дыялектныя канчаткі дзеясловаў: Дзве кветочки ізняці [2, с. 297]; дровы коліць [2, с. 322]; коніка сядлаіць [2, с. 320]; цалаваліса [2, с. 300];

У песнях, звязаных з вясельнай абраднасцю, часта фіксуюцца кароткія формы прыметнікаў, якія, як вядома, сустракаюцца найчасцей у фальклорных творах: Ой, хорош, дзевочки, чорнобрыў [2, с. 297]; кары вочы [2, с. 312]; Молоду Янечку познала [2, с. 311]; сыра земля [2, с. 312]; Старша дружка, ек стужка [2, с. 298]; ты, сватко, хороша [2, с. 315]; Штоб нам дарожка шчасліва. [2, с. 316].

Неабходна адзначыць, што найбольш экспрэсіўнымі сродкамі эмоцый і пачуццяў у любой мове з'яўляюцца выклічнікі. Гэтыя словы складаюць своеасаблівы пласт лексікі, бо ў іх няма прадметна-лагічнага значэння. У выклічніку сканцэнтраваны практычна ўсе рысы, якія адрозніваюць эмацыянальную лексіку любой мовы: сінтаксічная варыятыўнасць, г. зн. магчымасць апушчэння без парушэння маркіраванасці фразы; адсутнасць сінтаксічных сувязей з іншымі членамі сказа. Многія эмацыянальныя лексічныя адзінкі, а выклічнікі асабліва, выказваюць эмоцыю ў самым агульным выглядзе, нават не паказваючы на яе становішчы ці адмоўны характар. Напрыклад, такі выклічнік, як "ой" можа выказваць і радасць, і захапленне, і смутак, і іншыя праяўленні стану чалавека. У вясельнай лексіцы

выклічнік выкарыстоўваецца для выражэння радасці, захаплення з'яўленнем новай сям'і, для выражэння смутку з прычыны расставання з дзявочым бесклапотным жыццём і г. д.: *Ой, на хаце зелье* [2, с. 298]; *Ой, дай , маці, масла* [2, с. 298], а іншы раз проста для прыцягнення ўвагі слухача: *Ай, час пачалу ды нашаму караваю* [2, с. 305].

Прадстаўленая ў вясельных песнях эмацыянальная лексіка мае толькі станоўчую канатацыю: сродкамі мовы народ выражае сваю радасць да з'яўлення новай сям'і. Такім чынам, выражэнне эмоцый у маўленні людзей – гэта непасрэдная камунікацыя саміх эмоцый, а не іх абазначэнняў, іх моўнае праяўленне. Эмацыйны кампанент значэння прысутнічае толькі ў тым выпадку, калі слова / словазлучэнне выказвае якую-небудзь эмоцыю. Гэты кампанент узнікае на базе прадметна-лагічнага, але, аднойчы ўзнікшы, характарызуецца тэндэнцыяй выцясняць прадметна-лагічнае значэнне або значна яго мадыфікаваць.

Такім чынам, абрадавая вясельная лексіка, якая да сённяшняга часу шырока функцыюе на тэрыторыі Лельчыцкага раёна, узнаўляючы шырокі фрагмент моўнай карціны свету носьбітаў гаворкі, дазваляе захаваць адну з найважнейшых частак народнай духоўнай культуры – вясельны абрад з закладзенымі ў яго старажытнымі народнымі ўяўленнямі аб сутнасці шлюбу, важнасці сямейных адносін у жыцці і развіцці грамадства.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Зеленин, Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. – М.: Наука, 1991. – 511 с.

2 Вяселле на Гомельшчыне. Фальклорна-этнаграфічны зборнік / Укладанне, сістэматызацыя, тэксталагічная праца і рэдагаванне І. Ф. Штэйнер, В. С. Новак. – ЛМФ “Нёман”, 2003. – 472 с.

3 Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : Т. 1-4. [сочинение] Владимира Даля. – М.: Рус. яз., 1989. – 699 с.

4 Таратынова, Н. Ю. Обряд встречи молодых от венца: символика и наименования в псковских говорах / Н. Ю. Таратынова // Псковские говоры в свете актуальных проблем диалектологии. Межвузовский сборник научных трудов. – Псков, 2007. – С 257 – 264.

5 Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т.: пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва [Текст] / под ред. и с предисл. Б. А. Ларина / М. Фасмер – М. : Прогресс, 1986 – 1987.

6 Левицкий, В. В. Виды мотивированности слова, их взаимодействие и роль в лексико-семантических изменениях // Материалы семинара по проблеме мотивированности языкового знака. – Л., 1969. С. 24.

The article deals with the vocabulary of the wedding rite, financed in the Lelchitsy district. A detailed semantic classification of vocabulary is carried out, a genetic characteristic of ritual nominations is given, types of structural and semantic motivation are considered. The work uses illustrative material of the wedding rite, collected during folklore expeditions in the Lelchitsy region.